בס״ד כתב : עט.

מסע דגלי ישראל במדבר

הצעת הסבר חלופי על פי הברייתא דמלה״מ

סדר מסע הדגלים בתקופת המדבר מתואר במקרא, במדרשי חז״ל ובתלמודים. קיים שוני בולט בין התיאורים השונים במקורות אלו וכן בינם לתיאור העולה מפירוש רש״י, שוני הנובע לעתים מפירוש שונה של מלים בודדות בתורה, וכן - לענ״ד - מחסרון קטעים מסוימים של הברייתא דמלה״מ אצל רש״י. על כן יושוו מקורות אלו ונוספים לפירש״י, ויוצגו הקשיים הנובעים משיטותיהם. יוצע **הסבר חלופי לפירש״י, התואם לתיאור של הברייתא דמלה״מ**.

כמובן, אין זה מחקר היסטורי אלא מחקר מקורות משווה של תיאורי חז״ל.

תיאור מסע של מחנות, כמסע צבאי, צריך לכלול מספר מרכיבים של סדרי מקום וזמן :

א. צורת המחנה בעת החניה.

ב. הגורמים קובעי תזמון התנועה והכיוון, במהלך המסע לשלביו עד החניה, ואופן פעולתם.

ג. סדר וצורת התנועה של המחנות, ומיקומם היחסי בעת המסע. סדר זה גם קובע את סדר החניה.

ד. הגורם הקובע את סיום המסע, את אתר החניה ואת כיוון המחנה בחניה, ואופן פעולתו.

להלן ייבָחן מה מהמרכיבים הללו מופיע ומה חסר בכל אחד מהמקורות.

המקורות בתורה

א. תיאור מחנה ישראל בחניה ובמסע (ציטוט מקוצר) :

״איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל, מנגד **סביב לאהל מועד יחנו**. והחנים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאתם...דגל מחנה ראובן תימנה לצבאתם...ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנת, **כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לדגליהם**. דגל מחנה אפרים לצבאתם ימה...דגל מחנה דן צפנה לצבאתם...כן חנו לדגליהם וכן נסעו...״[1].

קיימות שתי אפשרויות הסבר למשפט ״כאשר יחנו כן יסעו, איש על ידו לדגליהם״ :

1. המשפט **מתייחס למחנה ישראל כולו**. **צורתו היתה כתיבה מרובעת** שבמרכזה אהל מועד, סביבו מחנה לויה, וסביבם ארבעת דגלי המחנות. הצורה **נשמרה הן בעת החניה והן בעת המסע** (הסיומת ״כן חנו לדגליהם וכן נסעו״, תומכת באפשרות זאת. אך קשה, לשם מה כפל התיאור, הרי כבר כתוב ש״נסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות״ ?).
2. המשפט **מתייחס רק לדגלים.** הוא נועד לחייב נסיעה של הפרטים במסגרת הדגלים ולמנוע אי סדר. אהל מועד **וסביבו** מחנה הלויים נסעו במרכז בין הדגלים - כתיבה, בעוד ארבעת הדגלים עצמם נסעו זה אחר זה כקורה, ובסדר המתואר בכתוב.

ב. הכנת כלי המשכן למסע (ציטוט מקוצר) :

״...**זאת עבדת בני קהת באהל מועד קדש הקדשים**. **ובא אהרן ובניו בנסע המחנה** והורדו את פרכת המסך **וכסו בה את ארן העדת**...**ושמו בדיו**. ועל שלחן הפנים...**ושמו את בדיו**... וכסו את מנרת המאור...ונתנו אתה ואת כל כליה...**ונתנו על המוט**. ועל מזבח הזהב...**ושמו את בדיו**. ולקחו את כל כלי השרת...**ונתנו על המוט**. ודשנו את המזבח...**ושמו בדיו**. **וכלה אהרן ובניו לכסת את הקדש ואת כל כלי הקדש בנסע המחנה ואחרי כן יבאו בני קהת לשאת ולא יגעו אל הקדש ומתו** אלה משא בני קהת באהל מועד״[2].

לא נאמר ש״בנסע המחנה״ כילו אהרן ובניו לשים את בדי הנשיאה לכלים אלא רק שסיימו לכסותם. מסתבר אפוא שסיום מתן בדי הנשיאה בטבעות הכלים ומתן מוטות הנשיאה

---

1. במדבר ב׳, ב - לד.
2. במדבר ד׳, א - טו.

בנרתיקים, התרחש "**אחרי כן**" - בתחילת "**משא (ומסע) בני קהת**", כלומר זמן מסוים לאחר סיום שלב כיסוי הכלים. מרווח זמן זה מתואר בפרשת מסע הדגלים הראשון.

ג. סדר תחילת המסע הראשון (ציטוט מקוצר) :

"ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשנה לצבאתם...**והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי נשאי המשכן.** ונסע דגל מחנה ראובן לצבאתם...**ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד באם**. ונסע דגל מחנה בני אפרים לצבאתם...ונסע דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנת לצבאתם..."[3].

"ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' **נסע לפניהם** דרך שלשת ימים **לתור להם מנוחה**. **וענן ה' עליהם יומם** בנסעם מן המחנה[4]. ויהי בנסע הארן ויאמר משה **קומה ה'** ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך. ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל"[5].

קודם למסע כל דגל תקעו הכהנים בחצוצרות, ככתוב בפרשת החצוצרות, ובכך החל שלב נוסף במסע המחנות. לא נתבאר **בפרשיה זו, מתי** בדיוק בוצע כל שלב של פירוק חלקי המשכן ביחס למסע הדגלים, האם יחד עם מסע הדגל הנזכר לפניו או עם זה שאחריו, או שמא במרווח הזמן בין מסע דגל לדגל שאחריו. ברם היות שהשלב הראשון בפירוק המשכן, שהוא שלב כיסוי הכלים הנזכר בפרשת במדבר, בוצע "בנסע המחנה" כלומר עם תחילת מסע הדגל הראשון, סביר להניח שהשלב השני של פירוק המשכן החל יחד עם תחילת מסע הדגל השני בפרשת מסע הדגלים, וכן הלאה. מן הכתוב גם עולה שאת אתר החניה קבע ארון הברית (עפ"י ענן ה' שעליו), ועל כן הוא גם זה שקבע את כיוון העמדת המשכן בהקמתו, ועל פיו קבעו את כיוון המחנות בחניה.

תיאור המסע בברייתא דמלה"מ

א. "תקעו והריעו ותקעו (הכהנים בחצוצרות), ונסע דגל יהודה תחילה, שנאמר :"ונסע דגל מחנה יהודה בראשונה לצבאותם"[2].

מיד (לאחר התקיעות, יחד עם תחילת מסע דגל יהודה), נכנסו אהרן ובניו (**למשכן**) ופרקו את הפרכת (מווי העמודים עליהם תלתה) וכסו בה את הארון, שנאמר :"ובא אהרן ובניו **בנסוע המחנה** (=בתחילת המסע) והורידו את פרכת המסך וכסו בה את ארון העדות" (תיאור כיסוי שאר הכלים, הושמט מטעמי קיצור).

ב. (מיד לאחר שהכהנים סיימו לכסות את כלי המשכן, הם יצאו מהמשכן, ו)תקעו והריעו ותקעו, "ונסע דגל מחנה ראובן..." מיד (לאחר התקיעות, יחד עם תחילת מסע דגל ראובן) נכנסו בני גרשון ובני מררי (**לחצר**), ופרקו את **המשכן** (בלבד, מבחוץ וכלפי חוץ, אך לא את החצר) וטענו אותו בעגלות (שתרמו הנשיאים)"[6], **והעמידו את המשכן** (המפורק ומועמס על העגלות, בהמתנה, מחוץ לחצר) **עד בא בני קהת** (לשאת את כלי המשכן), **שנאמר** :"[7]**והקימו את המשכן עד באם**".

ג. "ותקעו והריעו ותקעו, ונסע דגלו של אפרים.

מיד (לאחר התקיעות, יחד עם תחילת מסע דגל אפרים) **נכנסו** בני קהת (**לחצר,** שעדיין לא הוחל בפירוקה), **ופרקו את הקדש (=משכו את ארבעת בדי הארון הפנימיים למלוא אורכם בשני הכיוונים**), וטענו **אותו (את**

---

3. במדבר י', יא - כה.

4. הכוונה - בנסעם **מ**אתר החניה, **ולא** - בנסעם **אל מחוץ ולפני** המחנה הנוסע.

5. במדבר י', לג - לו.

6. לא כתוב כאן : ונסעו, וגם הפסוק :"והורד המשכן **ונסעו בני גרשון ובני מררי** נשאי המשכן" אינו מצוטט כאן, כפי שהיינו מצפים לשיטת רש"י, וזאת - כדי להדגיש שלאחר פירוק המשכן, נסעו בני גרשון ובני מררי עם העגלות רק נסיעה קצרצרה - ממקום עמידת הכלים עד אל מחוץ לקלעים, ונעמדו שם בהמתנה.

7. תחילת הפסוק "ונסעו הקהתים נשאי המקדש" המובאת בדפוסים אינה שייכת לכאן כמובן אלא להמשך.

הארון, יחד עם שאר הכלים)[8] בכתף (ואין צריך לומר שאח"כ הם הלכו עם הכלים בעקבות הארון לדרכם), שנאמר[9] :"וכלה אהרן ובניו לכסות את **הקדש (=כינוי ל"אש של מעלה"**, שהיא גילוי השכינה[10] =האש והדיבור היוצאים מבין שני הכרובים שעל כפורת הארון, וכן האש של מעלה שעל המזבח) ואת **כל כלי הקדש (=הארון, השולחן, המנורה, המזבחות, הכיור וכלי השרת) בנסוע המחנה** (=בתחילת המסע, עם תחילת מסע דגל יהודה) ואחרי כן (=לאחר פסק זמן, דהיינו לאחר נסיעת שני הדגלים הראשונים ויציאת העגלות מהחצר כשעליהן המשכן המפורק) יבאו בני קהת לשאת".

ד. תקעו והריעו ותקעו, ונסע דגלו של דן, שנאמר :"ונסע דגל מחנה בני דן".

לפי התיאור בברייתא דמלה"מ :

א. צורת המחנה בחניה היתה כ**תיבה מרובעת**.

ב. מבחינת התזמון, חולקה תנועת דגלי ישראל **לארבעה שלבים,** ומסע הכהנים והלויים עם המשכן חולק **לשלשה שלבים**, שהחלו במקביל לתחילת שלשת השלבים הראשונים של תנועת הדגלים. כל שלב החל בתקיעת הכהנים בחצוצרות**.** שלשת שלבי מסע בני שבט לוי היו אפוא:

א. פעולת **הכהנים** : כיסוי הכלים ואו הכנסתם לנרתיקיהם.

ב. שלב א של פעולת **בני גרשון ובני מררי** : פירוק חלקי המשכן והאהל, הטענתם על עגלות הנשיאים, נסיעה אל מחוץ לחצר והמתנה שם למסע כל המחנות יחד סביב הארון.

ג. פעולת **בני קהת,** ושלב ב של פעולת **בני גרשון ובני מררי** : השלמת הכנת הכלים למסע ע"י פריקת בדי הארון למלוא אורכם, סיום הכנסת בדי שאר הכלים לטבעותיהם ותליית הנרתיקים על מוטות הנשיאה שלהם, ומיד אח"כ נשיאת כלי המשכן על כתפי בני קהת. שלב זה לווה בפירוק חצר המשכן והטענת חלקיה על עגלות (שאינן העגלות שתרמו הנשיאים), ע"י בני גרשון ובני מררי. לאחר מכן, נסע כל שבט לוי סביב הארון - בני קהת עם הכלים במרכז, סביבם בני גרשון ובני מררי עם העגלות, ולבסוף משפחותיהם וציודם. לפניהם ואחריהם נסעו כל הדגלים.

סוגיית פריקת בדי הארון על ידי בני קהת, מחייבת הסבר במאמר נפרד בס"ד.

ג. צורת המחנה כולו בעת המסע :

"נמצאו שני דגלים מלפניהם ושני דגלים מאחריהם (כקורה, או כתיבה מאורכת), ומחנה לויה ומחנה שכינה באמצע (=כתיבה מרובעת שבמרכזה כלי המשכן), שנאמר : "ונסע אהל מועד[11] מחנה הלוים[12] בתוך[13] המחנות".

---

8. הפסוק המצוטט מוכיח שמדובר בארון, ולא כרש"י וכרמב"ן - בכל הכלים או במשכן וכליו, ולכן "ופרקו את **הקדש** וטענו **אותו**", ולא - ופרקו את **הקדש ואת כל כלי הקדש** וטענו **אותם**. הברייתא מדברת בארון, אף כי ברור שלא רק את הארון טענו אלא את כל הכלים עמו, והכל בלשון קצרה.

9. הפסוק :"ונסעו הקהתים נשאי המקדש", אינו מצוטט כאן, כיון שלא מדובר כאן על נסיעת בני קהת, אלא על **סיום הכנת הכלים למסע** ע"י **פריקת בדי הארון** על ידם עם כניסתם לשאת, ולפני נסיעתם בפועל.

10. האש של מעלה שכנה על הארון והמזבח, שהם עצמם מכלי הקדש, ולכן בעקבות התורה מתייחסים גם חז"ל לארון ולמזבח הן בכינוי "הקדש" והן "כלי הקדש" והן "המקדש". עיין פירש"י על פסוקנו, וכן ביומא נד,א, ד"ה "ולא יבאו לראות", וכן בגמרא שבועות טז,א, במנחות צח,ב, ובבמדבר רבה ד', יח, וכן בספרי קרח על במדבר י"ח, ג, בספרי מטות, בבבלי וירושלמי סוטה ושקלים, על הפסוק בבמדבר ל"א, ו. ואכמ"ל.

11. הכוונה ל"מחנה השכינה", כלומר הקהתים עם כלי המשכן. הסיבה שמחנה הקהתים מכונה כך היא מפני ש"אהל מועד" בניגוד ל"משכן" כולל מבחינת "תכולתו", גם את המצוי בשטח החצר. אהל מועד כולל את המזבח והכיור - בניגוד למשכן. במסע, האהל והמשכן עצמם היו מפורקים, והכתוב מתייחס אפוא לכלים שהיו מצויים בחניה בשטח אהל מועד, ולנושאיהם.

12. כאילו כתוב : ונסע אהל מועד **ו**מחנה הלוים **בתוך** המחנות.

13. בתוך = באמצע = **במרכז**, ולא - מפוזר ומחולק בין המחנות, כפירושי הראשונים.

"וכשם שהיו (כל המחנות, או מחנה שבט לוי) חונים (=כתיבה), כך (הם) היו נוסעים[14], שנאמר : "כאשר יחנו כן יסעו". (ראה תרשימים בסוף המאמר)

מחנה שבט לוי נסע במרכז המחנות, כאשר שני דגלים נוסעים לפניו, ושני דגלים אחריו, ומחנה שבט לוי עצמו נע בצורה שחנה, **כתיבה** שבמרכזה הלכו בני קהת וסביבם בני גרשון ובני מררי. תנועת הדגלים בעת המסע ביחס למחנה שבט לוי, היתה **קורה** - בזה אחר זה, **או כתיבה מאורכת** - כשדגל יהודה נע ראשון במזרח, אחריו נע דגל ראובן בדרום, אחרי מחנה הלויים נע דגל אפרים במערב, ואחרון נע דגל דן בצפון (תוך שהוא מתפשט גם למערב). בעל הברייתא נוקט אפוא **תנועה משולבת של המחנות, כתיבה שצורתה מאורכת כקורה, או כתיבה שלפניה שני דגלים ואחריה שני דגלים הנעים כקורה ביחס אליה**[15], [16].

ד. תיאור (שבעת) ענני הכבוד ותפקידיהם בחניה ובמסע :

"וזה (=הענן המקדים לפני המחנות במסע, היה) אחד מ(שבעת) ענני (ה)כבוד ששימשו את ישראל במדבר ארבעים שנה : אחד בימינם ואחד בשמאלם אחד **לפניהם** ואחד אחריהם ואחד למעלה מהם **וענן שכינה ביניהם**[17]. **ועמוד הענן** - ש(היה) נוסע **לפניהם** (ומורה את כיוון המסע לשבטים ההולכים בראש, והיה) משפיל לפניהם את הגבוה ומגביה להם את השפל, והורג נחשים ועקרבים, ושורף קוצים וסירים, ומדריכם בדרך ישרה, **וענן שכינה** (שביניהם, היו מתאחדים בחניה לענן אחד ש)שורה באהל".

במהלך מרבית תקופת נדודי המדבר היה שורה "ענן השכינה שביניהם", על המשכן. בתחילת כל מסע היה נוצר ממנו ענן נוסף נפרד, שנע אל קדמת המחנה, ובעת המסע הוא נע לפני המחנות, והורה שם את כיוון המסע לדגל יהודה שהלך בראש המחנות. אולם לא ענן זה קבע את

---

14. השווה מבנה היקפי זה לתיאור עמידת עם ישראל במעמד הברכה והקללה בהרי גריזים ועיבל, שם כתוב : "וכל ישראל וזקניו ושטריו ושפטיו עמדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלוים נשאי ארון ברית ה' כגר כאזרח חציו אל מול הר גרזים והחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשנה" (יהושע ח', לג), והמשנה (סוטה פ"ז מ"ה) מתארת את המעמד כך :"...ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע, הכהנים מקיפין את הארון, והלוים את הכהנים, וכל ישראל מכאן ומכאן...". אין בתורה ציווי מפורש לעמוד בצורה **היקפית** במעמד הברכה והקללה, כמתואר כאן, להיפך, מלשון הכתוב היה אפשר להבין, שמחצית השבטים עלו להר אחד והמחצית השניה להר השני, ולא בעיגול המקיף סביב את בני שבט לוי. ברור שצורת עמידה זו היתה מוכרת לעם ישראל ממבנה המחנות בחניה.

15. השווה להסבר רבינו בחיי בבמדבר ב', ב, המתאר את סדר החניה וגם את סדר המסע כתיבה מרובעת.

16. השווה שיטה זו למחלוקת המובאת בירושלמי עירובין :

"כיצד היו ישראל מהלכין במדבר ? רבי חמא בר חנינה ורבי הושעיה. חד אמר : כתיבה, וחרנה אמר : כקורה. מאן דאמר כתיבה, "כאשר יחנו כן יסעו" (כבברייתא דמלה"מ). מאן דאמר כקורה, "מאסף לכל המחנות לצבאותם". מאן דאמר כקורה, מה (=כיצד הוא) מקיים כ(בעל שיטת כ)תיבה "כאשר יחנו כן יסעו" ? - מה בחנייתן על פי הדיבור אף בנסיעתן על פי הדיבור. ומאן דאמר כתיבה, מה מקיים כ(בעל שיטת כ)קורה "מאסף לכל המחנות לצבאותם" ? - לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין, היה נוסע באחרונה, וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו, הה"ד : "מאסף לכל המחנות לצבאותם" (הקטע מובא בפירש"י, בבמדבר י', כה, בקיצור. ההבדל בין שיטת רש"י (בתיאור המפורט של מסע הדגלים) לשיטת הברייתא דמלה"מ נוגע הן לגבי צורת מסע הדגלים (רש"י - כתיבה, הברייתא - כתיבה מאורכת כקורה), והן לגבי צורת מסע בני גרשון ובני מררי ביחס לבני קהת (רש"י - כקורה, הברייתא דמלה"מ - כתיבה). מחלוקת אמוראית זו נפתרה בברייתא דמלה"מ בדרך של שילוב ופשרה, ומוכח גם כאן כבמקומות אחרים בה שעריכתה מאוחרת לעריכת הירושלמי.

17. לגבי "ענן השכינה שביניהם" עיין להלן בתנחומא. בחלק מהמדרשים, במקום "וענן שכינה שביניהם", כתוב : "**ואחד למטה**", כפי שרש"י מצטט מהמכילתא והספרי, בבמדבר י', לד :"וענן ה' עליהם יומם - שבעה עננים כתובים במסעיהם. ארבע מארבע רוחות, **ואחד למעלה ואחד למטה**...". רק בברייתא דמלה"מ ובתנחומא נשאר הכינוי הנכון עם ההסבר לתפקידו. גם זה מסביר מדוע אין רש"י מתייחס כלל לענן השכינה שביניהם.

הצורך לכוון את הקמת המשכן לפי רוחות העולם, לא נזכר בברייתא דמלה"מ ובתנחומא.

כיוון המסע אלא ארון הברית וענן השכינה שעליו. כשסיים הענן ההולך לפני המחנות את תפקידו בסיום המסע, הוא שב ונע אל אהל מועד והתאחד עם ענן השכינה.

אין בקטע זה כל איזכור לקשר בין ענן כלשהו לארון הברית, וגם לא נזכר שיחד עם הענן ההולך לפני המחנה נסע הארון, שכן אילו כך היה, ראוי היה שייאמר שעם נסיעת הארון לקדמת המחנה נע מעליו הענן ההולך לפני המחנה. לכאורה, נוכח הכתוב המפורש "וארון ברית ה' נסע **לפניהם**", לא ניתן לשלול שבמסע הראשון, לאחר שהמחנות יצאו לדרך, התקדם הארון לבדו ממרכז המחנה אל קדמת המחנה, אל או עם הענן הזה, וכך הלך לפני המחנה עד אתר החניה. לפי הסבר כזה, אילו הקדימו בני גרשון ובני מררי לנסוע לפני הקהתים נושאי שאר כלי המשכן, הם יכלו לבנות את המשכן עד באם של הקהתים (כדעת רש"י), אבל - לפי ארון הברית שחנה ראשון וסביבו. אולם אילו כך היה, הרי שחסר בברייתא דמלה"מ תיאור יציאת הארון אל לפני המחנות ואל הענן ההולך שם בתחילת המסע, ותיאור בניין המשכן סביבו בחניה (ושלא כרש"י הסובר שהכניסוהו למשכן הבנוי), ועוד, הרי בכל אופן היו צריכים בני גרשון ובני מררי לחכות לבני קהת שיכנסו לחצר לשאת את הארון ושאר הכלים בתחילת המסע, כדי לפרק מיד ובאותו זמן את החצר, אם כן לא סביר לומר שהם הקדימו לנסוע לפני נושאי הכלים אלא יש לומר שהם נסעו עמם כל הדרך. על כן סביר יותר לומר שהמלה "לפניהם" מתייחסת לתזמון ולא למיקום.

היות שפרטי המסע פזורים בפרשיות שונות בספר במדבר, **צירפו חז"ל** את פרשיות חניית הדגלים, כיסוי הכלים, החצוצרות, וסדר המסע הראשון, לכלל תיאור מלא של החניה והמסע.

המחנות נעו סביב הארון כפי שהם חנו סביבו, שהרי מפורש בכתוב "כאשר יחנו כן יסעו". הארון החל **לנסוע ראשון במרכז המחנה**, שהרי "וארון ברית ה' נסע **לפניהם** דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה (=חניה)", (תנועות הדגלים לפני מסע הארון, היוו הכנה בלבד לעיקר הנסיעה), ולפי תנועתו נעו כל המחנות סביבו עד אתר החניה.

התיאור במדרש תנחומא

אמנם הפירוש **המילולי** לפסוקים בתנחומא (במדבר יב) שונה מזה של הברייתא דמלה"מ, אולם התיאור עצמו תואם לתיאור שבברייתא דמלה"מ :

א. **הגורם המורה על תחילת מסע** ותיאור ההכנות למסע :

"...והיו שבעה ענני כבוד מקיפין אותן. וכן (=וכך) היה נסיעתן : סימן היה למשה בענן (ההולך לפני המחנות), אימתי היה מסתלק (=עומד להסתלק). כיון שהיה רואה אותו מסתלק, היה אומר :"קומה ה' ויפצו איביך וינסו..."[18], והענן מסתלק, (ואז) היו כלן מתקעין (=מתקנין עצמם) ליסע, ומיישבין (=ומארגנים) את כליהם : מי שהיה לו בהמה, נושא עליה, ואם לא היה לו, הענן נוטל את השאר. כיון שנתיישבו (=סיימו להתכונן ולהתארגן למסע), תקעו (=הכהנים) בחצוצרותיהם, ונסע יהודה ודגלו תחלה, נשיא ושבטו אחריו...העננים היו על גביהם עד שהיו מתיישבין (=עד שסיימו את ההכנות למסע, ואז) תקעו (ב)חצוצרות, (ו)הלכו[19]. וכך היו מהלכין על גביהם".

ב. הענן שנע לפני המחנה הורה את כיוון המסע מתחילתו עד סיומו :

"וכמין קורה יוצאה מתוך הענן (ההולך לפני המחנות) שהיו יודעין לאיזה רוח הם יוצאין. כך היה מסע כל דגל ודגל. גמרו להלוך עד היכן שהוא (הקב"ה) רוצה שיחנו, (ואזי אותו) הענן שהיה נראה כמין קורה, היה כונס עצמו, והם (ההולכים ראשונים) יודעין שבאותו מקום הם חונים[20]. עמדו להם ענני כבוד, התחילו (דגל

---

18. במדבר י', לה.

19. מכאן, שבניגוד לשיטת "לבוש האורה", מסע כל דגל החל מיד לאחר התקיעות.

20. הכוונה לבני יהודה. אבל רש"י הבין שהכוונה לכל העם ולכן בני גרשון ובני מררי שהגיעו ראשונים אחריהם ידעו לפי ענן זה היכן וכיצד לחנות, ולעיל כתבתי שלא ברור כיצד לפי זה כוונו את הרוחות כיון שהמשכן לא הוקם שם אלא

יהודה ואחריהם דגל ראובן) מתיישבין באהליהם (= מארגנים את אהליהם וציודם לקראת חניה) היכן (ש)ישרו״.

ג. **הגורם קובע מיקום אתר החניה** :

״**וענן שכינה שהיה על גבי המשכן** (המשכן המפורק על העגלות עם בני גרשון ומררי, וכליו עם הקהתים, ובעצם - מעל הארון שבמרכז), ו(ש)היה מהלך על גבי מחנה הלוים באמצע המחנות (ככתוב :״ונסע אהל מועד [ו]מחנה הלוים בתוך המחנות״), הוא היה עומד לו[21]״.

ד. **סדר תחילת החניה** :

״והיו בני קהת ובני לוי (=בני גרשון ובני מררי) מעמידין[22] את המשכן (=בעל המדרש מפרש את ״ונסעו הקהתים נשאי המקדש״ כך : ונסעו **גם** הקהתים נשאי המקדש **יחד עם נושאי המשכן שהם בני גרשון ובני מררי הנזכרים לפני כן, ויחד הם הקימו-בנו את המשכן**) קודם לכל המחנות (=**של הדגלים**) עד שלא (=לפני ש)היו באין (לאתר החניה) , שנאמר : ״והקימו את המשכן עד באם״ (פירוש זה ל״עד באם״ נראה דחוק שכן הפסוק עוסק בהגעת הקהתים ולא בהגעת שאר המחנות)״.

שלש מסקנות עולות ממדרש תנחומא :

א. ״ענן השכינה שעל גבי המשכן״, הוא ״הענן שביניהם״ הנזכר בברייתא דמלה״מ (שנע מעל הארון ומיקם את הארון באתר החניה בכיוון הדרוש).

ב. לא מתואר בתנחומא **כיצד** כיוונו את בנין המשכן בחניה עפ״י ענן השכינה.

ג. **בני קהת הגיעו יחד עם בני גרשון ובני מררי לחניה**, וממילא גם החלו יחד את מסעם, וכיון שתחילת החניה היתה בהעמדת הארון והכלים במקומם, הם **נזכרים לפני בני גרשון ובני מררי**.

מאידך, **הפירוש המילולי של המשפט ״והקימו את המשכן עד באם״ בתנחומא שונה מזה של הברייתא דמלה״מ**, והוא מאמר ממוסגר המתייחס לסיום המסע ולבנין המשכן ולא להמתנה בתחילת המסע. ברם נסיעת בני גרשון ובני מררי יחד עם בני קהת בתחילת המסע אינה מבוארת.

הסבר ר׳ אחא בירושלמי

אין בתלמוד הירושלמי תיאור מלא של סדר המסע והחניה, אך הפרט החסר שרק נרמז בברייתא דמלה״מ ובתנחומא, בנוגע להקמת המשכן בכיוון הדרוש, נדון בתלמוד הירושלמי[23] :

״ובמדבר - מי היה מכוין להם את הרוחות (בחניה) ?

- **אמר ר׳ אחא** : (ה)**ארון היה מכוין להם את הרוחות**[24],

במקום שהיה אחרי מקום הגעת דגל יהודה. נראה אפוא שכוונת המשפט, להסביר שעמידת הענן ההולך לפני המחנה היא כהודעה מוקדמת לכך שעומדים לחנות. אבל מיקום החניה נקבע ע״י ענן השכינה שביניהם.

21. הניסוח מעורפל מעט. היה ראוי שייכתב בהמשך : **ושם** היו בני קהת ובני לוי מקימין את המשכן וכו׳, שהרי ברור שכמו שאר ענני הכבוד, גם ענן השכינה נעמד בהגיעו לאתר החניה. ברור גם שענן השכינה מכונה בשם זה בגלל שהלך מעל ״מחנה השכינה״ (ובעיקר הארון), שבמסע הוא מחנה הקהתים עם כלי המשכן.

כמובן שחסר כאן הסברו של ר׳ אחא לגבי הארון כמכוון את הקמת המשכן עפ״י ענן השכינה, אולם מיד לאחר עמידת ענן השכינה החלו בני קהת ובני לוי בהקמת המשכן וברור שלפי מיקומו של ענן זה הקימו את המשכן, וכיון שלא ניתן לכוון לפי ענן שהוא גוף בלתי מדויק, הרי שהארון שתחתיו היה הבסיס לכיוון הקמת המשכן.

22. ראה הערה 10.

23. עירובין פ״ה ה״א. עיין גם שם, שבת פ״א ה״א.

24. את המשכן הקימו לפי הארון ולכן לא היה צורך במדידה מכשירית. הקמת הכותל המערבי הצריכה רק את העמדת הקרשים בקו ישר כך שנגעו בבדי הארון, שכן שני קצות הקרשים האמצעיים של הכותל המערבי, הצפוני והדרומי, נגעו בקצות שני בדי הארון (שיש להניח שקוטרם היה כטפח ומחצה כדי להקל על בוני המשכן, ולכן קצותיהם היו מרוחקים בדיוק שלוש אמות זה מזה), הרי שממילא נקבע בזה היכן הועמדו כתלי הצפון והדרום בדיוק, וכן לפי זה הועמדו העמודים, ובהמשך היה קל מאד למקם את עמודי החצר.

- הדא הוא דכתיב :"ונסעו הקהתים נשאי **המקדש**" - **זה הארון**. "והקימו"[25] - בני (גרשון ובני) מררי - "את המשכן", "עד באם" - (של) בני קהת, שעליהן היה **הארון** נתון[26].

ארון הברית היה נעמד בכיוון מדויק לפי רוחות העולם, כשאורכו מצוי בין הצפון לדרום, לצורך בנין המשכן סביבו **קודם** להקמתו בחניה, וזו כוונת הכתוב :"...וארון ברית ה' נסע **לפניהם**...**לתור להם מנוחה**" - עפ"י הארון נקבע אתר החניה[27]. אם כן היה עליו להגיע ראשון לאתר החניה של המשכן. על כן לא היה טעם שבני גרשון ובני מררי **יקדימו** את בני קהת במהלך המסע, ולכן הם נסעו **עם** בני קהת במהלך כל המסע - מתחילתו. אולם בתורה כתוב שבני גרשון ובני מררי נסעו (מחצר אהל מועד לאחר פירוק המשכן) **לפני** נסיעת בני קהת. אם כן היה עליהם **לעמוד ולהמתין** להם בשלב כלשהו. אם כן הכרחי לפרש את המלה "והקימו" במשמעות של "העמידו והמתינו"[28], כחלק מתיאור תחילת המסע ולא מסופו. לו היתה משמעות "**המקדש**" - כל כלי המשכן, כלומר - חוץ מהארון - שנסע לפני המחנה, לא היה רב אחא אומר ש"המקדש - זה הארון", אלא - אלו שאר הכלים חוץ מהארון.

ברור היה לחז"ל, שהמשכן וכליו הוצבו בדיוק לפי רוחות העולם, שכן פרטים רבים הקשורים בעבודת המשכן והקרבנות, נזכרים בתורה בהקשרי מיקום וכיוון של המשכן והמזבח, אך לא כתוב כיצד בוצעה מדידת כיוון זו בעת הקמת המשכן.

הסבר הגמרא בזבחים

הגמרא בזבחים סא,א דנה בשתי ברייתות הנראות כסותרות זו לזו, כאשר לפי האחת - בשר קדשים נפסל לאכילה בשעת המסע, כיון שקלעי החצר אינם קיימים אז, וכדין בשר קדשים שהוצא בזמן החניה אל מחוץ לקלעים, בעוד שלפי השניה - ישנם שני מצבים (="מקומות"), בהם מותר לאכול בשר קדשים בשעת המסע.

למעשה, ניסוח הברייתא הראשונה בעייתי לכאורה, ובמסכת מנחות צה,א היא מובאת בניסוח שונה מעט (התוספת תובא בסוגריים), שכן למרות שהקדשים נפסלים מאכילה בשעת המסע המדוברת, עדיין אסור לטמאים להיכנס באופן חופשי לכל השטח בו עמד מחנה ישראל בחניה. ברייתא זו עומדת בסתירה גם לברייתא נוספת המובאת שם במנחות (וכן בתענית כא,ב), והמוסרת שכאשר "נגללו הפרוכות" מותר היה לטמאים להיכנס לכל שטח מחנה ישראל, כולל מחנה לויה ושכינה.

---

25. ר' אחא אינו מבאר את משמעות המלה "והקימו", אלא רק קובע מי הקים.

26. המשפט "שעליהן היה הארון נתון", מטעה, ונראה כמכוון לומר : שעל כתפיהם כבר היה הארון **נישא עד עתה**, בעוד שהכוונה היא : שעליהם היה הארון נתון **בשעת המסעות**, כלומר שעליהם אחריות נשיאתו, ולכן עד בואם לשאת - יעמדו וימתינו עם המשכן. השימוש בצורה הסבילה :"היה הארון נתון", במקום הצורה הפעילה : "נושאי הארון", נובע משיטת חז"ל לפיה הארון "נושא נושאיו", ולכן הוא נתון על כתפיהם אך לא הם הנושאים אותו.

27. חז"ל ציינו שמקומה "הנכון" של פרשת "ויהי בנסוע הארן" הוא במסע הדגלים - אחרי הפסוק "ונסעו הקהתים נשאי המקדש...". רש"י סבר שהארון שנסע "לפניהם" הוא **ארון העץ** שעשה משה והכיל את שברי הלוחות ולא ארון הברית עם הלוחות השלמים, ברם במאמרי על "הארונות שהיו עם ישראל במדבר", שמעתין 163 עמ' 13 ואילך ושמעתין 164 עמ' 67 ואילך, הראיתי שיסוד תפיסה זו בטעות בהבנת הירושלמי בשקלים וסוטה וכן בברייתא דמלה"מ, והחלוקה הנכונה היא שהיו לדעת רבי יהודה בן לקיש שני ארונות, ארון הברית עם כל הלוחות וארון עץ עם ספר התורה, עי"ש. משנית לתפיסתו, יכול היה רש"י לסבור שלא ארון הברית קבע את אתר החניה. ברם לדברינו הכרחי לומר שארון הברית הוא שקבע את אתר החניה.

28. כך הבינו האחרונים את הירושלמי. עיין בשיטות הנצי"ב ב"העמק דבר", הרב קנייבסקי בפירוש "טעם ודעת" לברייתא דמלה"מ פי"ג, וב"אזנים לתורה" לרב סורוצקין, אולם הם סברו שמדובר בסיום המסע ולא בתחילת המסע.

בתירוצי הגמרא לסתירה, מובאים כמה הסברים, ולפי האחרון שבהם - שני המצבים בהם מותר לאכול אפילו בשר קדשי קדשים בשעת המסע, אינם בשעת המסע עצמו, אלא במצבי המעבר שתוך כדי פירוק המשכן בתחילת המסע, ובעת בניין המשכן בסופו:

"...דתניא: **בשעת סילוק מסעות** קדשים נפסלין (הנוסח במנחות: קדשים נפסלין **ביוצא**, אך נראה שנוסח כזה יוצר סתירה פנימית בלתי פתירה בברייתא, ויסודו בשיבוש שיבואר להלן), וזבים ומצורעים משתלחים חוץ למחיצה...ותניא אידך: **בשני מקומות** קדשים נאכלים...ואיבעית אימא: הא והא בקדשי קדשים, ומאי בשני מקומות? - **קודם שיעמידו הלוים את המשכן ולאחר שיפָרְקו הלוים את המשכן**".

לפי ההסבר המוצע, הארון והכלים הגיעו לאתר המיועד להם בחניה **לפני** הקמת המשכן והחצר, **והקמת המשכן נעשתה בתהליך שהוא כתמונת ראי של תהליך פירוקו**. בעת פירוק המשכן הוא פורק מבחוץ, סביב הארון והכלים, וגם בהקמה הוא הוקם סביבם מבחוץ. כך ניתן להסביר בפשטות ש"**שני המקומות בהם קדשים נאכלים**" הם:

א. **כשהוחל בפירוק המשכן אך הפירוק עדיין לא הושלם**. הפרכת והמסך כבר הוסרו (הארון כוסה בפרכת), וגם המיתרים הותרו מיתדות המשכן, **אולם עדיין היתה למשכן "צורת הפתח", אלא אם נשבה רוח שהרימה באויר את היריעות.** גם קלעי החצר עדיין לא פורקו. אם כן "פתח אהל מועד" עדיין היה קיים, ומותר היה בשלב זה לאכול אף קדשי קדשים בחצר. גם הדגלים עדיין לא החלו לנוע למסעם קודם למסע הארון, על כן עדיין נאסר על הטמאים להיכנס לשטח שנאסרה עליהם הכניסה אליו בעת החניה.

הסבר זה תואם למובא בספרא ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ד, יד (ובתוספתא קרבנות י"ג, ב):

"אשר פתח אהל מועד - **ולא בזמן פירוקו ולא בזמן שגללה הרוח את היריעה**",

ומתוך הלאו אתה שומע הן, שאם לא גללה הרוח את היריעה, עדיין אפשר היה להקריב ולאכול קדשי קדשים, כי עדיין היתה למשכן "צורת הפתח", בתחילת תהליך הפירוק.

במנחות צה,א (ותענית כא,ב) מוסרת הגמרא, שכאשר "נגללו הפרוכות" **הותר** לזבים ומצורעים להיכנס אפילו לשטח מחנה שכינה, ומאידך - ש"בשעת סילוק מסעות" הם עדיין "**משתלחין חוץ למחיצתן**", ואין בזה סתירה, שכן בתחילת פירוק המשכן וכאשר עדיין צורת פתח אהל מועד היתה קיימת והקלעים קיימים, הם עדיין היו אסורים להיכנס למחנות האסורים עליהם בשעת החניה. בשלב השני, כאשר "פתח אהל מועד" לא היה קיים עוד, אי אפשר היה כבר להקריב ולאכול קדשים, אך לטמאים עדיין לא היה היתר להיכנס למחנות האסורים להם, ואילו כאשר כבר נגללו **כל** הבדים, היינו אפילו קלעי החצר שהם הפרוכות המדוברות, ואין צריך לומר יריעות המשכן (וודאי שאין צורת פתח למשכן), אזי בטלו המחנות והותר לטמאים להיכנס לכל השטח שבו חנו, אף כי כמובן שלא התירו להם להתקרב אל בני שבט לוי נושאי המשכן וכליו, אלא רק להלך בקרבת בני שבטיהם (ועיין "שיטה מקובצת" לפי תוספות רבנו פרץ, זבחים סא,ב, ואכמ"ל).

ב. **כשהקמת המשכן עדיין לא הושלמה**. המסך והפרוכת עדיין לא נתלו בעמודיהם ועדיין לא חיברו את המיתרים ליתדות המשכן. אולם **החצר כבר נבנתה וכבר היתה "צורת הפתח" למשכן**, והיות שהמזבח כבר הועמד ונבנה במקומו בתחילת החניה מוכן לתחילת עבודת הקרבנות, ניתן היה להתחיל להקריב עליו ולאכול קדשים.

הסבר זה תואם למובא בספרי חקת, קכג, בענין הזאת דם הפרה האדומה, על הפסוק:

"ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה אל **נכח פני אהל מועד** מדמה שבע פעמים" (במדבר יט, ד) - "והזה אל נכח פני אהל מועד - **שאם לא הוקם המשכן או אם קיפלה** (=גללה, הרימה) **הרוח את היריעה, לא היתה פרה נעשית**".

גם כאן הכוונה היא, שאם עדיין **לא הושלמה** הקמת המשכן כדי יצירת "צורת הפתח", או שהרוח הרימה את היריעות ולכן בטלה "צורת הפתח", לא ניתן היה לעשות פרה אדומה, וג"כ מכלל לאו אתה שומע הן, שאם כבר היתה "צורת הפתח", ניתן היה לעשותה.

"הקמה" בפרשת המסע היא העמדה בהמתנה

ניתן להסביר את המלה "**והקימו**" במשמעות של "**העמידו והמתינו מעט**" ודווקא לגבי תחילת הנסיעה, שכן משמעות כזו מצויה כבר במדרשי חז"ל ודווקא בפרשיות מסע המחנות והארון. על הפסוק: "ויהי בנסע הארון ויאמר משה **קומה** ה' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך"[29], מובא בילקוט שמעוני:

"משל למה הדבר דומה? למלך שהיה מהלך עם מטרונא והיה מקדים לפניה[30] בשביל השונאין והיה הורגן. כיון שהיה איפרכוס רואה אותו, היה צווח למלך: למה אתה מניח למטרונה? **המתן לה מעט, עמוד** עד שתבא אצלך (**כלומר: המתן מלנסוע**). כך הארון היה מקדים לפני ישראל. כיון שהיה משה רואה, היה אומר: מה אתה מניח את ישראל, **המתן לה מעט**, שנאמר: "ויאמר משה **קומה** ה' ". זה שאמר הכתוב: "צדיק מושל ביראת א-לקים" (שם ח"א, תשכט).

וכן בתנחומא:

"כיון שהיה (הארון) מקדים **(לפניהם)** [שלשה ימים] לתור להם מנוחה, שנאמר: "וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה", היה משה אומר באותה שעה: "**קומה** ה' " וגו', כלומר: **עמוד והמתן** לנו ולא תניח אותנו, שנאמר: "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה **קומה** ה' ויפצו אויבך..." " (שם ויקהל ז).

הסבר זה שהוא כמובן בסיסה של הצעת ההסבר המובאת בזה, הינו יוצא דופן, שכן בכל מקום אחר בתורה משמעות השרש ק.ו.ם **בעברית**, היא התעוררות לפעולה או עמידה או בנין או קיום דבר ולא המתנה, ולא קיימת לו מקבילה אחרת חוץ מאשר בפסוק: "ונסעו הקהתים נשאי המקדש **והקימו** את המשכן עד באם". רק **בארמית** יש לשורש זה משמעות מקובלת של המתנה[31].

---

29. במדבר י, לה.

30. כי לגבי המסע הראשון כתוב בבמדבר י, לג - לד: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' **נסע לפניהם** דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה. וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה", ומשמע שהארון חרג מהרגיל ונסע לפני המחנה (והוא שהיה הורג באויבים) ולא באמצע המחנה. לפי דרכו של מדרש זה נוצרת לכאורה סתירה בין העובדה שהארון נוסע במרכז המחנות להקדמתו לפניהם, וצריך לומר שתחילה נע במרכז ואח"כ יצא לפניהם, ברם לפי דרכנו משמעות **לפניהם** - בתזמון בלבד, כלומר שהארון החל נוסע ראשון במרכז המחנה ואילו הענן ההולך לפני המחנה הוא שהיה הורג באויבים ועליו התפלל משה שלא יקדים ויתרחק מהם, כבתנחומא דלעיל, והכוונה היא שהארון היה מתחיל לנסוע ראשון (בתזמון), ואז היה הענן ההולך לפניהם נפרד מענן השכינה שעל הארון, נע אל לפני מחנה יהודה ומתקדם שם והיה נראה כמתרחק מהם, לכן כבר באותה שעה שהארון החל במסע היה מתפלל משה על הענן ההולך לפניהם שימתין להם, ונחלקו המדרשים. השווה גם ללשון הספרי בהעלותך פב: "רשב"י אומר: כי בא ישראל דרך האתרים - כיון שמת אהרן אמרו: מת כהן גדול שלהם, הלך התייר הגדול שלהם ועמוד הענן שהיה עושה להם מלחמה, הרי שעה שנלך ונלחם בם", הרי שהענן שהיה מקדים לפניהם היה הורג באויבים ולא הארון, וצ"ע.

31. בשונה ממרבית התורה שבכתב ושבע"פ, בהם משמעות השרש ק.ו.ם היא בנין או התעוררות לפעולה. עיין: מורה נבוכים פרק י"ב, פירוש הגר"א לדבהי"א, כ"ח,ב, **ברם בארמית**, השורש ק.ו.ם משמש גם במובן של העמדה במקום בהמתנה או ביציבות, למשל בתרגום הפסוק: "בחוץ **תעמד** והאיש אשר אתה נשה בו יוציא אליך את העבוט החוצה" - "בשוקא **תיקום** וגברא דאנת מוזיף ביה יפיק לך ית משכונא לשוקא", שמשמעו שהנושה יעמד וימתין בחוץ. ככלל, את כל פעלי ה"עמידה": י.צ.ב, ע.מ.ד, ק.ו.ם וכדו', מתרגם היונתן לשורש ק.ו.ם חוץ מבמקרים מיוחדים. אפשר שעובדה זו **תואמת את המסורת** לגבי היות **פרשת "ויהי בנסוע" "ספר" בפני עצמו**, כלומר שיש בפרשיות העוסקות בענייני המסע והחניה **סגנון לשוני שונה מזה שבשאר התורה**, (יש בה מלים מיוחדות: "המקדש" שלא במשמעות של המשכן אלא הארון, השימוש בצורת הציווי "קומה" ו-"שובה" ועוד).

מדובר בסגנון מיוחד בפרשה זו בתורה, שיסודו בהרחבת משמעות השורש בעברית למשמעות הקיימת בארמית. אפשר שעובדה זו תרמה לכך שפירוש זה "לא נתקבל" ע"י הראשונים והאחרונים. רש"י מביא מדרש זה בבמדבר י', לה, אך לא פירש כך בפסוקנו.

המשכן ואהל מועד

קיים הבדל בהגדרת הכינויים "המשכן" ו"אהל מועד" בתורה:

א. "המשכן" הוא החלל באורך שלשים אמה, המוקף משלשת עבריו בקרשי המשכן שעליהם פרושות יריעות המשכן. הוא כולל את כל כלי המשכן המצויים בו ואת הפרוכת ועמודיה. יש לו פתח, שהוא החלל שבין עמודי המסך ויש מסך לפתח. לשיטת ר' יוסי, גם עובי חלל פתח המשכן כלול ב"משכן", לכן לשיטתו, אורך המשכן היה שלשים ואחת אמה.

ב. "אהל מועד" הוא המשכן עם כיסוייו ופתחו, אולם כיון ש"פתח אהל מועד" כולל גם את כל שטח החצר המצויה לפני הפתח והמוגדרת ותחומה ע"י קלעי החצר, הרי ש"אהל מועד" כולל לפחות את המשכן **ופתחו**, בעיקר מבחינת כיסוייו החיצוניים, אך לעתים גם את הכלים המצויים בשטח החצר הנחשבת ל"פתח אהל מועד".

דופן החצר, היינו הקלעים, אינם כלולים ב"משכן"[32], אף שהם תלו בגבול שטח החצר (ואילו העמודים עמדו מחוץ לשטח החצר שהרי הם עמדו "סביב" וכל סביב הוא בהיקף מבחוץ). מאידך, קיום "אהל מועד" במשמעות של "מחנה שכינה" לענייני קורבנות, קדושה, טהרה וטומאה, תלוי בקיום קלעי החצר.

כאשר כתוב בתורה: "והורד **המשכן** ונסעו בני גרשון ובני מררי נשאי **המשכן**", אין החצר כלולה ב"משכן", ולכן גם לאחר שהמשכן הורד, קלעי החצר עדיין עמדו במקומם והם פורקו רק בשלב יותר מאוחר. היות שבני גרשון ובני מררי היו ממונים במסע גם על החצר, הם לא יכלו לנסוע ממקומם קודם פירוק החצר והעמסתה על עגלות (אחרות. לא אלו שהנשיאים נדבו), ולכן ברור שנסיעתם היא רק אל מחוץ לחצר. על כן לא יתכן לומר שהם נסעו מסע דגל שלם לפני בני קהת.

בתורה כתוב: "ונסע **אהל מועד מחנה הלוים** בתוך המחנת, כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לדגליהם". לו הלכו הקהתים לבדם עם כלי המשכן במרכז המחנה, ובני גרשון ובני מררי נסעו עם העגלות ושאר חלקי אהל מועד ברווח של דגל שלם לפניהם, היה ראוי לפצל את הפסוק: לאחר מסע דגל יהודה היה צריך לכתוב: ונסעו בני גרשון ובני מררי נשאי המשכן, או: ונסע מחנה הלוים בין המחנות, ולאחר מסע דגל ראובן היה צריך לכתוב: ונסעו הקהתים בתוך המחנות, או: ונסע

---

32. קלעי החצר לא נמשחו בשמן המשחה ולא נתקדשו. עיין שמות מ' א - טז, ויקרא ח' י , במדבר ז' א, ותמצא. כיון שהחצר אינה נכללת במשכן, הרי שהיה הכרח להזכיר את יתדות החצר בנפרד מיתדות המשכן בכל איזכור, ולפרט את משיחת מזבח העולה והכיור נוסף על משיחת המשכן וכל אשר בו.

כמו"כ, העגלות של הנשיאים שנתן משרע"ה לבני גרשון ומררי, נועדו לנשיאת חלקי המשכן ולא לנשיאת עמודי החצר שעמדו מחוץ לקלעים. אמנם בבמדבר רבה מובא שבני גרשון נשאו על עגלותיהם גם את הקלעים (משא"כ לגבי עמודי החצר של בני מררי), אך מקור זה הוא מתקופת הראשונים ואין לו מקבילות קודמות. לענ"ד מדובר בטעות, אך גם אם כך היה לגבי הקלעים, נראה שבני מררי לא יכלו לשאת את העמודים על גבי הקרשים על עגלות הנשיאים מפאת משקלם. 4 העגלות לא היו מסוגלות לעמוד במשקל העצום של 48 קרשים מצופי זהב, 9 בריחים מצופי זהב, 100 אדני כסף, 9 עמודי הפרכת ועמודי מסך פתח אהל מועד מצופי הזהב, וגם של 60 עמודי החצר המחושקים כסף ומצופים כסף בראשיהם ואדניהם ויתדותם שמנחושת ויתדותם (=הקונטיסין) שמעץ.

אף בתיאור חלוקת חלקי המשכן לצורך המשא, החצר נפרדת תמיד מהמשכן בפסוקים. ויש לדקדק בזה עוד ואכמ"ל. כמו"כ את עפר הסוטה, הכהן היה נוטל מן "העפר אשר יהיה **בקרקע המשכן**", ובביהמ"ק - **מההיכל**, **ולא מהחצר או מהעזרה**.

אהל מועד בתוך המחנות. נראה שכוונת הפסוק לומר ש**מחנה שכינה וַמחנה לויה** (בסדר זה, מהמרכז - החוצה, כתיבה) נסעו במרכז, בין שני הדגלים שלפניהם ושני הדגלים שאחריהם, כמתואר בברייתא דמלה"מ. היות שבעת המסע היה אהל מועד מפורק, הבינו חז"ל שמדובר בתכולתו, כלומר בכלי המשכן המכוסים בעורות התחש (שנסעו יחד כקבוצה), כפי שאהל מועד בחניה היה מכוסה בכיסוי עור תחש. זה המקור לקביעתם שגם בעת המסע לא נפסל לחם הפנים שהיה ערוך ומסודר על השולחן המכוסה.

כך גם בפסוק: "ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את **המשכן** עד באם". אילו הגיעו בני גרשון ובני מררי לחניה לפני בני קהת ובנו את אהל מועד כולו לפני הגעת הכלים לחניה, היה ראוי שיקימו גם את החצר לפני הגעת הכלים. אם כן ראוי היה לכתוב: והקימו את **אהל מועד** עד באם. מכך שכתוב: "והקימו את **המשכן**", יש להוכיח שרק המשכן "הוקם" (=הועמד מפורק על העגלות בהמתנה), אך החצר לא "הוקמה" כי עדיין עמדה על תילה.

שיטת רש"י

רש"י סומך רק באופן חלקי על נוסח הברייתא דמלה"מ, וכדרכו, הוא משלב מקורות שהיו לפניו[33].

הסבר תיאור סדר המסע:

א. שיטת כ"תיבה":

את הפסוקים:

"כל הפקדים למחנה יהודה מאת אלף ושמנים אלף וששת אלפים וארבע מאות לצבאתם ראשנה יסעו"..."**ונסע אהל מועד מחנה הלויים בתוך המחנות**, כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לדגליהם"[34],

פירש"י:

"**ראשונה יסעו -** כשרואין הענן מסתלק, תוקעין הכהנים בחצוצרות, "ונסע מחנה יהודה" תחילה[35], וכשהולכין, הולכין כדרך חנייתן, **הלויים והעגלות באמצע** (=במרכז התיבה. בעת הנסיעה הם נסעו בקדמת הריבוע המרכזי, בעוד שבני קהת נסעו באחוריו), דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן בצפון.

ונסע אהל מועד (=בני קהת עם כלי המשכן) **- לאחר שני דגלים הללו** (מבחינת התיזמון), **כאשר יחנו כן יסעו** - כמו שפירשתי, הליכתן כחנייתן, כל דגל מהלך לרוח הקבועה לו".

ב. סדר המסע, ללא התייחסות למיקום:

את הפסוק:

---

33. על: "על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו כל ימי אשר ישכן הענן על המשכן יחנו" (במדבר ט', יח), פירש רש"י (הציטוט מהברייתא - עם קו תחתון, ומהספרי - באותיות אלכסוניות):

"**על פי ה' יסעו** - שנינו **במלאכת המשכן**: כיון שהיו ישראל נוסעים, היה עמוד *הענן מתקפל* ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה. תקעו והריעו ותקעו (ציטוט **מתחילת פי"ג של הברייתא דמלה"מ**). *ולא היה מהלך עד שמשה אומר: "קומה ה'", "ונסע דגל מחנה יהודה". **זו בספרי**",*

ועל פי ה' יחנו - כיון שהיו ישראל חונים, עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה (ציטוט **מתחילת פי"ד**), *ולא היה נפרש עד שמשה אומר: "שובה ה' רבבות אלפי ישראל. הוי אומר ע"פ ה' וביד משה"* (שוב - ***מהספרי***). רש"י שילב אפוא את המקורות שלפניו (מה שפרשן- חוקר בן ימינו לא היה מעז לעשות).

34. במדבר ב', ט ו- יז.

35. לפי הברייתא מדובר בתזמון. דגל יהודה נוסע לפני דגל ראובן. בזמן שדגל יהודה מתחיל לנסוע מתחיל שלב כיסוי הכלים. לשיטת רש"י, כיסוי הכלים מופיע מיד לאחר "שנסע דגל יהודה", אך לא ברור אם כוונתו לומר שכיסוי הכלים החל מיד לאחר שדגל יהודה מתחיל לנסוע, או לאחר שכבר נסע לגמרי ממקומו.

הרמב"ן הבין שלשיטת רש"י כיסוי הכלים מתחיל לאחר שדגל יהודה נסע ממקומו לגמרי.

"והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי נשאי המשכן...ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד באם",

פירש"י ביתר פירוט :

תיאור סדר תחילת המסע :

"**והורד המשכן**" - "כיון ש(=כאשר) נסע דגל יהודה, נכנסו אהרן ובניו ו**פֵּרקו** את הפרכת וכסו בה את הארון, שנאמר :"ובא אהרן ובניו בנסע המחנה"[36], ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין אותו בעגלות, **והארון וכלי הקדש**[37] **של משא בני קהת, עומדים מכוסין ונתונין על המוטות, עד שנסע דגל מחנה ראובן**[38], ואח"כ - "**ונסעו**[39] **הקהתים נשאי המקדש**" - נושאי **דברים המקודשים**"[40].

(**משפט ממוסגר**, העוסק בסיום המסע, ובתוך התיאור, גם **הגורם המורה על תחילת החניה** :)

"**והקימו את המשכן**" - בני גרשון ובני מררי, שהיו קודמים **להם** (ב)מסע (עם ובין) שני דגלים (הראשונים), היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן[41]. **וסימן החניה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים**.

---

36. במדבר ד', ה.

37. לכאורה, חורג כאן רש"י משיטתו בבמדבר ד', טו, כששם עה"פ :"וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש ואת כל כלי הקדש..." הוא מפרש :"לכסות את הקדש - הארון והמזבח. ואת כל כלי הקדש - המנורה וכלי השרת", ומסביר ש"הקדש" הוא הארון, ושאר הכלים הם "כלי הקדש" וביאורו אינו אחיד.
נראה ש"ושמו בדיו", "ונתנו על המוט" משמעו לרש"י הכנת הכלים לנשיאה וזו נסתיימה בשלב כיסוי הכלים ומאז הם המתינו לכניסת בני קהת, בלי להזכיר כלל את הארכת בדי הארון ("מתפרקין ואין נשמטים"). נראה אפוא, שהמשפט העוסק בכניסת הקהתים לשאת את הכלים, לא היה לפני רש"י בנוסח הברייתא שלו.

38. **תימה על פרשני המקרא** :
א. מדוע המתנה בתחילת המסע, מסיום כיסוי הכלים עד לאחר נסיעת דגל ראובן (שהוא יותר ממשך הזמן של פירוק המשכן, שהרי גם העמיסו אותו והתרחקו עם העגלות) אינה מפחיתה בכבוד לכלים, ואילו המתנה בעת הקמת המשכן מתחילת הקמתו עד סיום ההקמה אינה לכבודם ?
ב. מדוע בעת פירוק המשכן לא הוציאו **הכהנים** (אהרן, אלעזר, איתמר ופינחס (שאולי עדיין כלל לא נתכהן, וצ"ע)) את הארון מהמשכן לפני פירוקו, כך שבני קהת יוכלו לשאתו מיד ולפני נסיעת דגל ראובן, ואזי לא היו הכלים צריכים לעמוד ולהמתין שעה ארוכה מחוץ למשכן בלי להינשא בכתף עד בא בני קהת לשאת, הרי זו בדיוק הסיבה שרש"י נותן להכנסת הארון מיידית למשכן הבנוי, כדי שלא ימתין שעה ארוכה מחוץ למשכן בעומדו במקום, והרי לשיטת רש"י הכהנים ולא הלויים מכניסים את הארון לקדש הקדשים, כמוכח מהכנסת הארון לבית ראשון ? - אם נאמר ש**הותר** ללויים להכניס את הארון למשכן הבנוי, כי במדבר לא היו די כהנים לשאת את הארון, מדוע לא יכלו הקהתים להיכנס למשכן גם לאחר כיסוי הארון והכלים וקודם לפירוק המשכן בתחילת כל מסע ולהוציאם ? אם בכדי שלא ישאו את הארון בקרבה גדולה אליו כאשר בדי הארון אינם "מפורקים" - כלומר משוכים החוצה, וכדי שלא יסתכנו, הרי גם בחניה אם המשכן נבנה לפני הגעתם, הם היו צריכים לעצור, להכניס את הבדים פנימה, ורק אז להכניס את הארון למקומו - כאשר הם קרובים אל הארון, ובכך להסתכן ? הוצאת הארון והכלים המכוסים לפני פירוק המשכן, היתה מקטינה את הסיכון לבני גרשון ובני מררי בעת פירוק המשכן, ומאפשרת להם לפרק את המשכן גם מתוכו ולא רק מחוץ לו, א"כ מדוע - לשיטת רש"י - לא הוציאו הקהתים את הכלים מן המשכן לפני פירוקו ?

39. "לבוש האורה" סבור שכאן באה נקודת סיום משפט וכתוב : ואח"כ - ונסעו, והכוונה לבני גרשון ובני מררי. המשך הפסוק :"הקהתים נשאי המקדש - וכו' " הוא המשך נפרד לדעתו, אבל אין שום בסיס להשערתו, שכן גם בברייתא דמלה"מ לא כתוב על נסיעת בני גרשון ובני מררי, כפי שנתבאר לעיל.

40. רש"י מסביר ש"המקדש" הם **כל** כלי המשכן (למרות שמדובר בלשון יחיד) ולא רק ארון הברית, בעוד שבברייתא דמלה"מ, בבבלי, בירושלמי ובספרי, מוכח שהכוונה בעיקר לארון.

41. רש"י אינו מתייחס לענן השכינה שמעל המשכן אלא רק לעמוד הענן ההולך לפני המחנות. כאן משמע שהענן ההולך לפני המחנות נעמד וסימן לחנות, ומיד בתחילת החניה היה נמשך אל מעל דגל יהודה ואל המקום בו היו בני גרשון ובני מררי נעמדים והיה שורה מעל המקום המיועד למשכן, ומשמע שהיה מכוון להם את הרוחות איך להקים את המשכן. אבל **אין מקור להסבר כזה**, לא בברייתא דמלה"מ בפי"ד ולא בתנחומא במדבר יב. ושוב, **נראה שחלק גדול מפרק י"ד של הברייתא היה חסר לרש"י**. כך גם בפירש"י בבמדבר א', נא : "יורידו אתו - כתרגומו : יפרקון.

ועדיין (=ועוד קודם שהיו) בני קהת באים מאחריהם עם (ולפני) שני דגלים האחרונים, היו בני גרשון ובני מררי מקימין (את) המשכן, וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו, ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות[42]. וזהו משמעות המקרא :"**והקימו**" - מקימי המשכן[43] **(** שהם בני גרשון ובני מררי **)** אותו, "**עד** - טרם, **באם** - של בני קהת".

מהשוואת פירש"י לנוסח הברייתא שלפנינו, ניכר ש**רש"י מצטט מהברייתא משפטים בודדים בלבד. שיטת רש"י אינה מתיישבת עם שיטת ר' אחא בירושלמי**[44], שהרי הוא סובר ש**הקמת המשכן קודמת להגעת הארון**.

כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע, היו מפרקין אותו מהקמתו, ונושאין אותו **עד מקום אשר ישכון שם הענן**, ויחנו שם ומקימין אותו", שגם ממנו אפשר לראות בבירור ש**לשיטת רש"י קיים רק ענן אחד - זה ההולך לפני המחנות**, כמכוון את הקמת המשכן, וכנ"ל.

42. רש"י מתייחס למשכן ככולל את החצר, שהרי גם מזבח הנחושת הוכנס לחצר המשכן הבנויה.

43. **הסבר המלה "והקימו", ומקומו ותפקידו של המשפט בו היא מופיעה, הם בסיסו של מאמר זה.**

יש שתי אפשרויות להסביר את גישתו הפרשנית של רש"י :

א. רש"י מפרש את "והקימו" = בנו והעמידו, כמשמעות המלה בכל מקום בתורה. לכאורה זה הטיעון החזק ביותר בעד פירושו, ואף יש לכאורה פסוק מפורש התומך בכך :"ובנסע המשכן יורידו אתו הלוים ובחנת המשכן **יקימו** אתו הלוים והזר הקרב יומת" (במדבר א', נא). הקושי העיקרי על פשט זה הוא בכך שהפרשיה כולה עוסקת בתחילת המסע ובשלב שלאחר פירוק המשכן, כאשר הדבר הלא הסביר ביותר הוא, שבעת תחילת מסע יבנו הקהתים את המשכן. לו רצה הקב"ה להודיענו שעל בני גרשון ובני מררי לבנות את המשכן בחניה **לפני** הגעת בני קהת, היה ראוי לכתוב זאת כבר במסעם לפני מסע דגל ראובן, כך : ונסעו בני גרשון ובני מררי נושאי המשכן, והקימו אותו עד בוא הקהתים. היות שלפי הסדר הראוי לא היתה התורה צריכה לדבר על החניה אלא על תחילת המסע, משמע שאין מדובר בהקמה שהיא בניה אלא בהקמה שהיא העמדה בהמתנה.

ב. רש"י מסתמך על המקורות שקדמו לו ושהיו לפניו. המקורות הם :

1. הברייתא דמלה"מ בנוסח שלפניו. 2. מדרש תנחומא. 3. ר' אחא בירושלמי.

אין מקורות פרשניים נוספים המוכרים לנו בנוגע לפירוש מלה זו כאן.

1. **הברייתא עצמה אינה מסבירה מה משמעות המלה "והעמידו"** - בנו או העמידו בהמתנה.

2. **בתנחומא אמנם משמעות המלה "והקימו" - בנו**, אולם לפי התיאור עצמו נראה שהמשכן הוקם **לאחר** הגעת הארון, כדעת ר' אחא בירושלמי.

3. **ר' אחא בירושלמי אינו מסביר את המלה "והקימו",** אלא רק מציין שמדובר בבני גרשון ובני מררי, שמזה היה משמע לרש"י והפרשנים שבעקבותיו, שמדובר במקימי המשכן = בוני המשכן. אולם, אם ר' אחא אכן מדבר על הקמת המשכן לאחר הגעת הארון, יש סתירה בין שיטת רש"י לשיטת ר' אחא, וגם בדברי ר' אחא עצמו ובינו לברייתא דמלה"מ. היות שרש"י אינו מתייחס כלל לשיטת התנחומא ואינו מצטט או מתייחס לשיטת ר' אחא בירושלמי, משמע שלא עליהם הוא מבסס את פירושו אלא רק על הבנתו בברייתא דמלה"מ לפי משמעות המלה "והקימו" במרבית המקומות בתורה. זו נקודת התורפה בפירש"י.

היות שעלינו להסתמך בהסבר הכתוב על הסברים שנתנו חז"ל, הרי שכל המוקדם - קרוב למקורות מהימנים יותר ועליו עדיף לסמוך. עדיף אפוא להסביר תחילה את שיטת ר' אחא בירושלמי באופן שיתאים לברייתא דמלה"מ, כיון שהתיאור לפי הסבר כזה תואם גם את תיאור התנחומא. **כיצד מחזק רש"י את שיטתו ?**

רש"י אינו נותן הנמקה לתיאור הפרשני של שיטתו אף כי נראה שיש נימוק לשיטתו. **אולם הנמקה זו אינה נזכרת בשום מקור שלפנינו בנוגע לסדר המסע**. תופעה זו אופיינית לרש"י, המאסף ומשווה מקורות ומסיק מסקנות משוות ומרחיבות. האמנם ההנמקה עליה יכול רש"י להסתמך נכונה, או שמא עדיף הסבר עם הנמקה שונה לגמרי ?

נימוקו המתבקש של רש"י - כך הקימו את המשכן בחנוכתו. הכנסת הארון למשכן הבנוי נובעת מדרך ארץ כלפי הארון. נימוק זה יש בו מספר חסרונות וקשיים כפי שמוסבר במאמר עצמו.

נימוקנו - הצורך לכוון את בנית המשכן לפי רוחות השמים והרחקת הלויים מסכנת מוות, הנובעת מקרבת יתר לארון. נימוק זה מאפשר להסביר את לשון הברייתא גם מעבר לעצם סדר המסע, לגבי המשפט "ופרקו את הקדש". ואכמ"ל.

44. עיין בשיטות האחרונים : הנצי"ב, המלבי"ם, ה"אוזניים לתורה" והרב קנייבסקי שליט"א בפירושו לברייתא דמלה"מ "טעם ודעת". כולם הבינו את הגמרא בזבחים סא,א, לפי הירושלמי ובשונה מרש"י, אלא שאין הסברם

בהסברו של רש"י לגמרא בזבחים סא,א, נאמן הוא לשיטתו שבפירושו לתורה :

"...דתניא : **בשעת סילוק מסעות** קדשים נפסלין...ותניא אידך : **בשני מקומות** קדשים נאכלים...ואיבעית אימא : הא והא בקדשי קדשים, ומאי בשני מקומות ? - **קודם שיעמידו הלוים את המשכן ולאחר שיפרקו הלוים את המשכן**", בכותבו :

- "בשני מקומות - לאו לאחר שנסעו דנסתלק המזבח קאמר, אלא **חד מינייהו כדאיתא - בעוד המשכן נטוי כמשפטו, וחד - לאחר שפירקו קרשים וקלעי החצר ועדיין המזבח במקומו**, ו"קודם שיעמידו הלוים את המשכן" דנקט הכא, לאו דוקא נקט. חדא, דלא משכחת לה (שיהא המזבח מונח קודם העמדת המשכן[45]), שהרי קודם שיחנו בני קהת נושאי המזבחות[46], היו חונין בני גרשון ומררי נושאי המשכן ומקימין אותו, ובנסיעתם היו מורידין את המשכן תחילה[47], **ונוסעין בני גרשון ומררי אחרי דגל אחד, ובני קהת אחרי שני דגלים**, כדי שיהו קודמין בני גרשון (ובני מררי) בחנייתן, ומעמידין את המשכן לפני בוא בני קהת, כדכתיב **אחר** מסע דגל בני יהודה :"והורד המשכן" וכו', ואחר שני דגלים כתיב : "ונסעו הקהתים נשאי המקדש", דהיינו - ארון ומזבחות (ושלחן ומנורה) וכלי השרת, "והקימו" - בני גרשון (ובני מררי) "את המשכן, עד באם" - של בני קהת, ועוד, אי בששינו את הסדר מוקמת לה[48], היכי שחטי קרבנות קודם שיעמידו המשכן, הא אמר באיזהו מקומן[49], בשלמים - ששחטן קודם שיעמידו לוים את המשכן - פסולין ? [50] ואם תמצא לומר קודם שיעמידו הלוים את המשכן דוקא קאמר, מוקי לה בששינו את הסדר, וההוא ד"איזהו מקומן", שלמים דוקא קאמר, משום דכתיב בהו : "ושחטו פתח אהל מועד"[51] ולא יליף שאר קדשים מינייהו".

רש"י נאלץ לטעון שהניסוח בגמרא אינו מדויק ולהציע תיקון נוסח, כיון שלא היה מסוגל להסביר את לשון הגמרא כפשוטה, אולם לפי ההסבר המוצע אין בכך צורך.

בכתוב מניח את הדעת לגבי דברי ר' אחא, כיון שהם מתייחסים לדבריו לגבי פירוש המילה "והקימו", כנוגעים להגעה לחניה ולא לתחילת המסע.

45. מסורת הש"ס, לשיטת רש"י.

46. לגבי רש"י, ה"קדש" הוא כינוי לארון הברית ולמזבח. רק המזבח נזכר כאן מפני שמדובר באכילת הקדשים.

47. כמו בפירש"י לתורה, הורדת המשכן כוללת את שלב כיסוי הכלים ופירוק המשכן והעמסתו על העגלות, וכאן מבואר שהכל החל לאחר נסיעת דגל יהודה, ומשמע - לגמרי, שהרי להלן הוא אומר :"כדכתיב **אחר מסע דגל בני יהודה :"והורד המשכן"**, ולכן הם נסעו לאחר דגל יהודה, שאם לא כן, אף נסיעת הקהתים יכלה להתחיל בעת נסיעת דגל ראובן, מיד לאחר נסיעת ב"ג וב"מ ולא היה ביניהם מרחק ניכר כפי שסובר רש"י.

48. כלומר, אף אם בני קהת חנו לפני שבני גרשון ובני מררי חנו, או יחד איתם.

49. בזבחים נה,א (פירש"י בסוגריים) :"...דאמר רב יהודה אמר שמואל : שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות היכל - פסולין, שנאמר :"ושחטו פתח אהל מועד". בזמן שהוא פתוח (- לשון פתח אינו אלא החלל. והפותח והנועל קרוי דלת) ולא בזמן שהוא נעול. איתמר נמי : אמר מר עוקבא בר חמא, אמר רבי יוסי ברבי חנינא : שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל - פסולין, שנאמר :"ושחטו פתח אהל מועד" . בזמן שפתח ההיכל פתוח ולא בזמן שהוא נעול. במערבא מתני הכי : אמר רב יעקב בר אחא, אמר רב אשי : שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולים, ובמשכן קודם שיעמידו לוים את המשכן ולאחר שיפרקו לוים את המשכן - פסולים. פשיטא - מוגף (- סגור ולא נעול, כמו הגפת דלתות (ערכין יא)) כנעול דמי ? וילון (- פרוש כנגד הפתח) מאי (- מי הוי כנעול או לא) ? א"ר זירא : הוא עצמו (- וילון עצמו אינו חשוב (כלומר :)) אין נעשה אלא כפתח פתוח (- דלצניעותא בעלמא עביד)".

50. בתוספות ד"ה "קודם שיעמידו" על הדף מובא :"...וגם אין לומר דקודם שפירקו המשכן כלל (=קודם שהוחל בפירוק המשכן) שחטו וזרקו את הדם, ואחרי כן פירקוהו, ושינו הסדר בשעת חנייה והעמידו המזבח וקלעי החצר תחילה, וקאמר בשמעתא דקודם שיעמידו קרשי המשכן יאכלו קדשי קדשים, הלא מיד שפירקוהו נפסלו ביוצא הקדשי קדשים, ולא אמרינן "נסע - אהל מועד הוא" לגבי מחנה שכינה, אלא ודאי "קודם שהעמידו" - לאו דוקא, אלא העמידו הכל, וחידושא הוי אלאחר שיפרקו כדקאמר, קמ"ל - אע"פ דנסע אהל מועד הוא, ואע"פ שנפרק המשכן - כיון שקלעי החצר והמזבח במקומן". בעלי התוספות סברו כרש"י, שהקמת המשכן קדמה להגעת הארון והכלים.

51. ויקרא ג', ב.

הקדמת מסע בני גרשון ובני מררי, אין לה מקור תנאי או אמוראי, ומקורה בהבנת רש"י בכתוב. רש"י מתעלם מהתנחומא, ואינו מסביר - כיצד מיקמו את המשכן והארון באתר החניה. הוא סובר שהענן ההולך לפני המחנות (ולא "ענן השכינה שביניהם"="הענן שלמטה"), הוא שקבע את אתר החניה בסיום המסע, כאשר בעת עצירתו עצרו גם המחנות שהלכו ראשונים, ובני גרשון ובני מררי הקימו את המשכן במקום אליו הגיעו באותו רגע (ולא ברור כיצד). רש"י אינו מתייחס להקמת המשכן המדויקת לפי רוחות העולם, אך כיון שלשיטתו הקמת המשכן קדמה להגעת הארון, לא יתכן שמיקום המשכן וכיוון הבניה באתר החניה נעשו על פי מיקום הארון.

המקור לשיטת רש"י :

אין רש"י מסביר מדוע צריך היה להכניס את הארון למשכן כשהוא כבר בנוי. נראה שמקור פירושו הוא בהבנתו את פשט הכתוב, ובמדרש חז"ל שאינו נוגע להקמת המשכן בחניה אלא לסדר בנין=הקמת המשכן וכליו בחנוכתו[52], ולסדר עשיית חלקי המשכן וכליו. בהקמת המשכן לראשונה, מפורט סדר הקמתו וסדר הכנסת הכלים אליו :

"ויקם משה את המשכן...ויקח ויתן את העדת אל הארן **וישם את הבדים על הארן**...**ויבא את הארן אל המשכן** וישם את פרכת המסך ויסך על ארון העדות..."[6].

ובברכות נה ע"א, מובא המדרש המפורסם[53], בקשר לסדר עשיית חלקי המשכן והכנסתם למשכן :

"א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן : בצלאל על שם חכמתו נקרא.

בשעה שאמר לו הקב"ה למשה : לך אמור לו לבצלאל, עשה לי משכן וארון וכלים, הלך משה והפך ואמר לו : עשה ארון וכלים ומשכן. אמר לו : משה רבינו ! **מנהגו של עולם**, **אדם בונה בית ואח"כ מכניס לתוכו כלים**, ואתה אומר לי, ארון וכלים ומשכן ? - כלים שאני עושה, להיכן אכניסם ? **שמא כך אמר לך הקב"ה** : עשה משכן וארון וכלים ? אמר לו : בצל ק-ל היית וידעת ?".

למרות שמדרש זה אינו עוסק בסדר הקמת המשכן בחניה, אלא בסדר יצירת חלקי המשכן וכליו ובהקמת המשכן בחנוכתו, סבר רש"י שהוא נוגע גם לסדר ההקמה **בכל חניה**, ויש להכניס את הארון ושאר כלי המשכן אל המשכן כשהוא כבר בנוי. **נראה שפרשה זו ומדרש זה הם הבסיס לשיטת רש"י, שכן הברייתא דמלה"מ אינה מנמקת את נימוקו של רש"י[54].**

---

52. מהדירי פירש"י לא ציינו מדרש זה כמקור-נימוק לפירושו, למרות שרש"י מביאו בפירושו לתורה, אולי מפני שרש"י עצמו אינו מציין פרשיה זו ומדרש זה כמקור להסברו.

עיין בדמיון בין פירש"י להסבר המובא **ב"פסיקתא זוטרתא"** (המשפטים הדומים מודגשים) :

"ונסע דגל מחנה ראובן תימנה..." - **אחר נסיעת העגלות**". "ונסעו הקהתים נשאי המקדש - אלו נושאי בכתף, שנאמר : "ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו". המקדש - **זה הארון** והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש. והקימו את המשכן - כלומר הקימו בני גרשון ובני מררי. עד באם - אלו בני קהת נושאי המקדש, **שאין דרך כבוד להיות הארון ממתין עד שיקימו המשכן**" (המקור בברכות נה, וכנראה הוא גם המקור לפירש"י).

גם **ראב"ע** מסביר כרש"י **:**"**והקימו** - הגרשונים והמררים **את המשכן, עד** בא הקהתים, ויכניסו הכהנים (את) הארון (כיון שללויים אסור להיכנס למשכן כשהוא בנוי. ומתעלם ממיעוט הכהנים) מיד אל מקומו".

53. גמרא זו מצוטטת בפירש"י, בשמות ל"ט, כב, אלא שזו כנראה תוספת מאוחרת לפירש"י (במהדורת ד.שעוועל, מצויין שבדפוס ראשון ליתא) ובדברים י', א, רק באיזכור העובדות. ועיין במפרשי ה"עין יעקב" לגמרא שם, ועיין בשמות רבה נ', א ו-ב שהסדר הפוך ועי"ש במפרשים.

54. בבמדבר רבה פ"ד, יח, מובא :

"מה ראה המקום לצוותן כך (בסדר כיסוי זה) - ארון תחלה ואחר כך שלחן ואחריו מנורה ואחריו מזבח הזהב ואחריו מזבח העולה ? אמרו רבותינו : (סדר) פירוקן בשעת מסעות כ(סדר) עמידתן בשעת חניות [מסעות]. מה בשעת הקמת (ה)משכן (=בחנוכתו), ארון תחלה, דכתיב :"ויבא את הארון...", ואחר כך : "ויתן את השלחן...", ואח"כ :"וישם את המנורה...", ואחר כך :"וישם את מזבח הזהב...", ואח"כ :"ואת

בהקמת המשכן בחנוכתו, לא הקימו את המשכן סביב הארון לאחר שכוון לפי רוחות העולם - כפי שהוסבר לעיל בשיטת ר' אחא בירושלמי, אלא הארון הוכנס למשכן לאחר הקמתו.

כיצד כיוונו את הקמת המשכן לפי רוחות העולם בהקמותיו הראשונות[55] ? ברור שלשיטת רש"י, היה צורך למדוד את הכיוון באמצעות מכשור כלשהו (אסטרונומי ?), או פשוט לכוון את בניין המשכן לפי כיוון השמש בזריחתה בתקופת ניסן (שהרי בדיוק אז הוא הוקם).

שיטת הרמב"ן - שתי דרכים להסבר שיטת רש"י

על הפסוק :"**והורד המשכן** ונסעו בני גרשון ובני מררי...", כותב הרמב"ן :

א. "**משמעות (פשט) הכתובים** בענין הזה, כי **אחרי** נסוע דגל יהודה[56] יתחילו בפירוק המשכן. ותחילת פירוקו - שיבא אהרן ובניו והורידו את פרכת המסך, וזהו שנאמר (לעיל ד', ה) :"ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה **והורידו**" וגו', כלומר בנסוע המחנה **הראשון** (=דגל יהודה). וכאשר ישלימו לכסות הארון וכל כלי הקדש של משא בני קהת, יורידו הלוים (את) המשכן כולו ויטענו על העגלות, **ויסעו בני גרשון ובני מררי אחרי דגל יהודה**. והארון וכלי הקדש עומדים מכוסים ונתונים על המוטות עד שנסע דגל ראובן. ויהיה פירוש "ונסע אהל מועד מחנה הלוים **בתוך** המחנות", שיסע אהל מועד **וכל** מחנה הלוים **בתוך (=בין)** המחנות הנזכרות, כי הגרשונים והמררים נוסעים **בין** דגל יהודה לדגל ראובן, והקהתים נוסעים **בין** דגל ראובן לדגל אפרים, כאשר יפרש עוד ויזכיר הטעם, שיקימו המשכן טרם בואם[57].

ב. אבל **בברייתא של מלאכת המשכן**, ראיתי כלשון הזה[58] :

מזבח העולה...", אף בשעת פריקתן (=לקראת תחילת המסעות), ארון תחלה ואחריו שלחן ואחריו מנורה ואחריו מזבח הזהב ואחריו מזבח העולה...".

בעל המדרש שחי בתקופת הראשונים, משווה כרש"י את סדר כיסוי כלי המשכן לקראת המסעות לסדר העמדתם בחנוכתו. אולם הוא גם מוסיף ומוסר את יסוד פירושו בדברי "רבותינו" (האלמונים) ש"פירוקן בשעת מסעות כעמידתן בשעת חניות". לשיטתנו, פירוק המשכן במסע הוא דווקא תמונת ראי של הקמתו בחניה, ואכן סדר כיסוי הכלים לקראת המסע הוא כסדר הכנסתם והעמדתם במשכן בחנוכתו, אולם במסעות לא הוציאו את הכלים מהמשכן קודם לפירוקו ולא הכניסום לאחר הקמתו, אלא תחילה העמידו את הכלים במקום המיועד להם ובנו סביבם את המשכן. נראה שמחבר במדבר רבה לא ראה את הברייתא דמלה"מ כפי שהיא לפנינו במקורה.

55. הכוונה - לפני שהארון הוכנס למשכן, שהרי אפילו הלוחות לא היו בתוך הארון ולא הכפרת עליו ולא הפרכת תלויה לפניו או עליו, הרי לא יתכן שהארון היה מעורב בגרימת נס הכיוון לפני ששרתה עליו השכינה ? ומדוע הקמת המשכן בחנוכתו לא נעשתה לפי רוחות העולם כפי שהארון כיוון בכל החניות אח"כ ? - **שאלה זו צריכה כמובן להישאל על ר' אחא, להלן בירושלמי**. להלן אסביר את השוני בין הקמת המשכן בחנוכתו לשאר הקמותיו בחניות.

56.הרמב"ן מסביר את פירש"י. רק לאחר שדגל יהודה נסע ממקומו הוחל בכיסוי הכלים, כחלק מ"והורד המשכן".

57. הרמב"ן פותר בזה את הסתירה לכאורה בין במדבר ב', יז, לבמדבר י', יז. אבל ההסבר לא היה מספק בעיניו ולכן הוא ממשיך בביאורו לפי הברייתא דמלה"מ, כיון שגם רש"י מסתמך עליה. לענ"ד, הוא היה מודע להבדלים בין פירש"י לנוסח הברייתא דמלה"מ, אך ניסה לדחוק בהסבר דומה לרש"י.

לפי דברי הרמב"ן, משמעות הכתוב שונה מהמשמעות בברייתא דמלה"מ, לפיה ברור שגם מחנה לויה (=ב"ג וב"מ) הלכו באמצע בין ראובן לאפרים. לא ברור מדוע בהסברו לפי הברייתא דמלה"מ הוא מתעלם משוני פרשני זה. צ"ע, האם המשך הפרק לא היה לפני הרמב"ן, שכן אין הוא מצטט אותו.

58. **במדרש הגדול** במדבר, עמ' יד-טו, על במדבר ב', לד, **מובא כשיטת הרמב"ן בשינויים** :

"כן חנו לדגליהם וכן נסעו - מקיש חנייתן לנסיעתן. מה נסיעתן דגל מחנה יהודה תחילה, כך חנייתן דגל יהודה תחילה. כיצד ? כשהיו רוצים לנסוע היה הענן שעל מחנה יהודה נכפף (=מתקפל), ומיד הן (הכהנים) עומדין ותוקעין ומריעין, ושומעין (ב)מחנה הקהתים (בדפוס ללא ב אבל נראה שכך צ"ל והכוונה לכהנים), ובזו השעה (כלומר **קודם** נסיעת דגל יהודה) נכנסין אהרן ובניו ומפרקין את המשכן, ומכסין כל הכלים שטעונין כסוי ומוסרים הכל ללוים (הכוונה לקהתים, ואעפ"י שיכנסו לשאת רק אח"כ, אבל המינוי היה כבר אז). כל אחד מוסרין לו דבר הראוי לו למשוי, שנאמר :"ושמו אותם איש איש על עבדתו" (במדבר ד', ט). ונוסע דגל יהודה תחילה, ונוסעין אחריהן בני גרשון ובני מררי, שנאמר :"ויסע דגל מחנה יהודה בראשונה" (במדבר י', יד). ואחר כך :"ונסעו בני גרשון ובני מררי

"תקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של יהודה תחלה, שנאמר :"ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשונה", נכנסו בני אהרן ופירקו את הפרכת וכסו בה את הארון, שנאמר :"ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה" וגו', **תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל מחנה ראובן**, מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופירקו את המשכן וטענו אותו בעגלות. והעמידוהו עד בא בני קהת, שנאמר :"ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד באם". תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל אפרים. מיד נכנסו בני קהת **ופירקו את המקדש**[59] **וטענוהו בכתף** שנאמר :"וכלה אהרן ובניו".

ושמא[60] כך פירושה : תקעו והריעו ותקעו לנסוע דגל ראובן, **ומיד מקדימין** בני גרשון ובני מררי ופירקו המשכן **ונסעו קודם בני ראובן**[61], וכן תקעו והריעו ותקעו שיסע דגל אפרים, **ומקדימים בני קהת וטוענים כלי הקדש על כתפיהם ונוסעים קודם בני אפרים**. למדו על נסיעת הלויים שיהא בתקיעות ותיכף להם נסיעת הדגל שאחריהם".

הרמב"ן מנסה למצוא מסלול פרשני הדומה לפירש"י, גם אם הוא שונה ממנו במקצת, כך שיתאים יותר ללשון הברייתא דמלה"מ. ההבדל ביניהם מבחינת התיאור, אינו מהותי אלא בנוגע לשלב בו מתחילים הכהנים לכסות את כלי המשכן .

לפי פירש"י, בני גרשון ובני מררי נסעו לפני דגל ראובן. לפי הברייתא הם נסעו לאחר דגל ראובן ולא בצמוד לסיום כיסוי הכלים. הרמב"ן לא היה מודע כנראה להעדר אפשרי של המשפט הנוגע לתקיעות ולמסע דגל ראובן בנוסח הברייתא של רש"י, ולכן הוא מנסה להקדים כל פעולה של שבט לוי למסע הדגל הנזכר לפניו, כך שגם לפי הברייתא דמלה"מ בני גרשון ובני מררי נוסעים לפני דגל ראובן, אך כתוצאה מכך הוא נאלץ להקדים את כיסוי הכלים למסע דגל יהודה וכך יוצא ש"והורד המשכן" אינו כולל את כיסוי הכלים כפי שכתב תחילה.

התמיהה על הרמב"ן, גדולה בעיני מזו שעל רש"י, כיון שברור שלרמב"ן היה נוסח מלא בהרבה מזה של רש"י לברייתא דמלה"מ, והוא אינו מסבירו בפירוט, וכן אינו מתייחס לנוסח הירושלמי (לר' אחא) או לתנחומא וחורג ממנהגו לבקר את פירש"י, שהרי כאן הוא מסביר בשני הסבריו את שיטת רש"י. עוד יש לתמוה על דברי הרמב"ן :

א. מדוע הוא מתעלם מהמשפט "**ופרקו** את הקדש" כמתייחס לפריקת בדי הארון ?

נשאי המשכן" (במדבר י', יז). ואחריהן עומדין מחנה ראובן. ותוקעין ונוסעין. ואחריהן מחנה הקהתים, שנאמר : "ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות" (במדבר ב', יז. בברייתא דמלה"מ, פסוק זה בא בסוף לתאר את סדר המסע, לפיו :"**נמצאו שני דגלים מלפניהם ושני דגלים מאחריהם ומחנה לויה (ומחנה שכינה) באמצע**, שנאמר : "ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות", ומשמע שהקהתים במרכז וסביבם מחנה לויה. אולם רש"י והרמב"ן הבינו אחרת : שאהל מועד שעם מחנה הקהתים בלבד נסע במרכז, ואילו בני גרשון ובני מררי הלכו לאחר דגל יהודה), ואומר (ראיה שניה) :"ונסע דגל מחנה ראובן", ואח"כ "ונסעו הקהתים נשאי המקדש" (במדבר י', יח ו-כא. משמע שהכותב חש שחסר כאן הפסוק העיקרי המוכיח ש"אהל מועד מחנה הלוים" הם הקהתים, והשלימו). ולא היו בני קהת מגיעין למקום חנייתן, אלא וכבר הקימו בני גרשון ובני מררי (את) אהל מועד כהלכתו, ומיד היו מכניסין את הכלים לתוכו, שנאמר :"והקימו את המשכן עד באם" (במדבר י', כא), ואחריהן תוקעין (ל)דגל אפרים ונוסעין, ואחריהן תוקעין (ל)מחנה דן, ונוסעין אחר כולן, שנאמר :"מאסף לכל המחנות" (במדבר י', כה)".

59. הנוסח כאן :"**המקדש**", ואילו בברייתא בנוסח שלפנינו "**הקדש**". הרמב"ן אינו מסביר את המשפט הזה. הרמב"ן סובר כרש"י, שמדובר כאן **בכל כלי המשכן** והכוונה להכנתם לנשיאה במסע, וממילא, אם אין מדובר בהארכת בדי הארון לקראת המסע, לא מובן מכאן הטעם של הרחקת הלויים, אולם כאמור לשיטת הרמב"ן קשה, שכן מקום משפט זה בשלב כיסוי הכלים והוא מתעלם מקושי זה.

60. אף הרמב"ן הרגיש שהסברו דחוק.

61. מהברייתא לא משמע כך, אלא שנסעו רק לאחר דגל ראובן, ורק התחילו לפרק את המשכן עם נסיעת דגל ראובן כפי שהכהנים **לא** הקדימו לכסות את הכלים לפני שנסע דגל יהודה.

ב. מדוע הוא מתעלם מציטוט הפסוק העוסק בכיסוי הכלים לאחר התקיעות לדגל אפרים, במקום הפסוק של נסיעת הקהתים, כאשר מתבקש להסיק מזה, שפריקת בדי הארון בוצעה רק עם כניסת הקהתים לשאת את כלי המשכן ?

ג. מדוע הוא מתעלם מהשוני בהסבר הפסוק :"ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות" בין פירש"י לברייתא דמלה"מ, לפיה מחנה לויה ומחנה שכינה נסעו יחד באמצע בין ראובן ואפרים, ולא כאשר מחנה לויה בין יהודה לראובן. הוא אינו מצטט את סוף הפרק בברייתא ולא ברור אם היה לפניו נוסח חלקי בלבד.

אילו היה הסבר הברייתא כהסבר הרמב"ן, היה פשוט יותר לכתוב בה את נסיעת הגרשונים והמררים **לפני** נסיעת דגל ראובן, כך : תקעו והריעו ותקעו, מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופירקו את המשכן וטענו אותו בעגלות, **ונסעו**, והעמידוהו עד בא בני קהת, שנאמר :"והקימו את המשכן עד באם", ונסע דגל מחנה ראובן...כפי שגם היה ראוי להקדים את תיאור כיסוי הכלים לנסיעת דגל יהודה, ואת כניסת בני קהת לשאת לפני נסיעת דגל אפרים.

הקמת המשכן הראשונה לעומת ההקמות הבאות

לכאורה, **תואמת** שיטת רש"י לסדר הפסוקים בכתוב. המלה "והקימו" מבוארת כבכל מקום בתורה. **היה לרש"י** נוסח שונה מזה שלפנינו **לפרק י"ג של הברייתא דמלה"מ**, שהרי רש"י אינו מצטטו ותיאורו שונה ממנו מאד. שאר הפרשנים נגררו אחריו בהסבריהם. אולם לא די להראות את ההבדלים בין הברייתא דמלה"מ לפירש"י, שהרי כפי שצויין לעיל, רש"י מסתמך גם ואולי בעיקר, על תיאור הכנסת הארון למשכן, בהקמתו בחנוכתו, ולכאורה עניין זה קשה אף לפי הסברו של ר' אחא. ברם לפי הסברנו, שונה היתה הקמת המשכן הראשונה מההקמות שאחריה :

א. דברי בצלאל המובאים בברכות נה,ב, הפכו חסרי משמעות לעניין הקמת המשכן, שכן המשכן לא הוקם מיד לאחר שהושלמה יצירת חלקיו, אלא רק בר"ח ניסן. נראה אפוא שר' יונתן סובר, שכוונת בצלאל היתה לומר למשרע"ה, ש**לא ניתן לקדש את הכלים בלי שיעמדו תחילה בתוך המשכן והחצר** (ללא מחיצות אי אפשר לקדש אותם, כיון שעצם המושג 'קידוש' משמעו הבדלה והפרשה) ולכן צריך להקים תחילה את המשכן והחצר. לאחר שהכלים נתקדשו, שוב לא פקעה קדושתם אף במסעות, לכן לא היה עוד צורך לבנות את המשכן לפני העמדת הכלים.

"מנהגו של עולם" בבנין בית, הובא כמשל הסבר : הדרך שבה כלים נעשים מובדלים ומופרשים לקידושם - היא ע"י יצירת בית ומחיצות, בו יובדלו מהסביבה. בכך כיוון בצלאל לרצון "המקורי" של הקב"ה לפני היפוך הדברים ע"י משרע"ה. משרע"ה הפך לו את הסדר, מפני **שידע** (בנבואה) שהמשכן לא יוקם מיד לאחר גמר עשיית חלקיו, ולכן מצד עשיית החלקים לבדם, ראוי היה להקדים את עשיית הארון לחלקי המשכן ולכלים, כדי שאפשר יהיה לשים בו את הלוחות (ומגילות סה"ת שכבר נכתבו, לשיטת ר' מאיר) עוד קודם להקמת המשכן.

ב. בעוד שלקראת הקמת המשכן בחנוכתו היה די זמן להתכונן ולמדוד את כיווני רוחות העולם, הרי שלקראת החניות, **לא היה לכבוד הארון והכלים להמתין למדידות** כאלו. ענן השכינה שנע מאז חנוכת המשכן מעל הארון, קבע את מיקום הארון (ומשנית - את מיקום המשכן) באתר החניה, בעוד ש**לפני הגעת הארון לחניה, לא ניתן היה להתחיל למדוד את כיווני הרוחות לצורך הקמת המשכן, שהרי את מיקומו המדויק לא ידעו עדיין**.

תיאור יוסף בן מתתיהו ב"קדמוניות היהודים"

ב"קדמוניות היהודים", תאר יוסף בן מתתיהו את סדר מסע המחנות כך :

"כשהיו תוקעים את המחנה, היו שמים את המשכן באמצע, ומכל צד היו חונים שלשה שבטים. והיו כובשים דרכים ביניהם, והיה גם שוק מסודר וכל דבר למכירה היה מונח בסדר. והיו אומנים לכל אומנות בבתי המלאכה. והמחנה היה דומה בכל דבר לעיר, שמעבירים ממקום למקום ומקימים אותה מחדש. **ראשונים היו הכהנים תופסים את המקומות מסביב למשכן, ואח"כ הלויים**, שהיו בסך הכל המון של עשרים ושנים אלף שמונה מאות ושמונים[62], כי גם אלה נפקדו, כלומר (כל) הזכרים, החל מאלה שהיו בני שלשים יום. **וכל זמן שחנה הענן מעל המשכן**, נראה להם שיש להישאר במקום, משום שהאמינו שא-לקים שרוי בקרבם, וכשסר זה, היו מעתיקים את המחנה.

ובנסוע המשכן היה סדר כזה : כשתקעו בפעם הראשונה היו קמים אלו שחנו לצד מזרח. שנית - אלה שהיו שרויים בדרום. **אחר כך היו נושאים את המשכן המפורק באמצע בין ששת השבטים שהלכו בראש, ובין הששה שהלכו אחריהם. והלויים כולם היו מסביב למשכן**. כשתקעו בפעם השלישית, היה זז חלק החונים לצד מערב, ובתקיעה הרביעית היה זז החלק שבצפון". (ספר שלישי, עמ' 102 - 103, במהדורת א. שליט)

הרי לנו שיוסף בן מתתיהו נוקט בשיטת תנועה של כ"קורה" לגבי הדגלים, וכ"תיבה" לגבי מחנה לויה ומחנה שכינה, וכברייתא דמלה"מ - על פי הסברנו. לא היתה הפרדה של שבט לוי לשני מחנות אלא הם נסעו כגוף אחד סביב המשכן ולא לפניו. ממילא, הכהנים עם בני קהת חנו ראשונים עם המשכן (ועם הארון שכיון את הנסיעה ואת מיקום אתר החניה, ואין אליו התייחסות ב"קדמוניות היהודים" אלא רק לענן) ורק אח"כ שאר הלויים.

מאידך יש לזכור שתיאוריו של יוסף בן מתתיהו ב"קדמוניות" אינם תמיד כה מהימנים, בשל אי דיוקים, שינויים וסתירות לעומת הכתוב במקרא ובמקורות חז"ל. יש להזכיר שיוסף בן מתתיהו השתמש לא רק במקרא אלא גם בתרגום השבעים ומקורות נוספים, ואעפ"י שתרגום השבעים מתאר את התחלת הנסיעה כמו שרש"י מתאר (וכידוע, גם בתרגום השבעים יש שינויים רבים מנוסח המסורה), כלומר שהקימו את המשכן עד-טרם בא בני קהת, בכ"ז יוסף מתאר כאן באופן שונה וכהסבר המוצע. יש לראות בתיאורו רק "תנא דמסייע" להסבר המוצע בזה אך לא ראיה של ממש.

סיכום

במאמר זה נעשה ניסיון להחזרת תיאור סדר המסע של דגלי ישראל במדבר ליושנו, כפי שהוא מופיע במלואו בברייתא דמלה"מ, ברמז ובקיצור בתלמודים, ואף אצל יוסף בן מתתיהו. השווינו את התיאור במקורות אלו לתיאוריהם של רש"י והרמב"ן ועמדנו על הקשיים בפירושיהם.

לפי הצעתנו, במרכז המחנות נע ארון הברית, סביבו ועמו נעו הלויים עם כלי המשכן, סביבם נסעו עגלות הנשיאים עם חלקי המשכן המפורק. שני דגלים נעו לפניהם ושניים אחריהם. את אתר החניה קבע ארון הברית ולפי כיוון עמידתו בנו סביבו את המשכן.

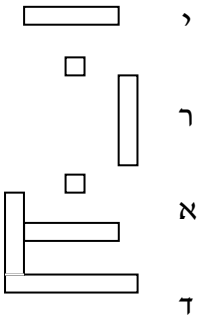
<u>תרשימי תנועה ומיקום :</u>

62. א. שליט לא העיר כאן שבתורה המספר הוא 22,273 לויים. ידוע שככלל, המספרים הנזכרים אצל יוסף בן מתתיהו שונים מהכתובים במקרא פעמים רבות ויש אי דיוקים רבים ושינויים בין הכתוב במקרא לתיאוריו. ואכמ"ל.

<u>תרשים המיקומים לשיטת רש"י</u> :

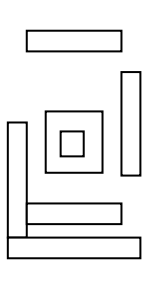
מבנה המחנה בעת המסע לפי כקורה ולפי כתיבה : מחנה לויה - ב"ג וב"מ

שכינה - אהל מועד , עם ב"ק

<u>תרשים מיקומים לפי ההסבר המוצע</u> :

מחנה לויה - בני גרשון ובני מררי ,
מקיפים את מחנה השכינה - הקהתים .

כ"קורה" ו"תיבה" במרכזה כ"תיבה" מאורכת כקורה